

... și intertext

Utilizarea citatului în literatură are valori expresive pe care le sesizăm foarte bine acum, când procedeul este folosit pe scară largă de post-moderni. Textul post-modern are nevoie de referințe, de "surse". În teatru, procedeul citării este cu atât mai expresiv cu cât, față de poezie sau proză, personajul și nu autorul este cel care citează "la vedere" un text existent cu adevărat sau doar atribuit unei "surse".

Despre expresivitatea scenică a intertextului îmi propun de altfel să mă refer într-o lucrare mult mai mare decât acest articol. Acum țin doar să atrag atenția asupra faptului că, în dramaturgia românească, actul scenic al citării apare, cu mare profit pentru expresivitate, încă de la I.L. Caragiale și Camil Petrescu, autori cu vocație excepțională de dramaturgi. Ei nu doar au intuit virtualitatea sugestivității intertextului, ci l-au și aplicat cu efecte sigure fiind, iată, nu precursori ai postmodernismului, ci pur și simplu descoperitori/mănuitori ai unei unelte de mare folos pentru orice autor dramatic.

I.L. Caragiale folosește copios citarea unui text și prin aceasta aduce uneori în scenă un personaj care nu există încă sau care nici nu va apărea. Poate fi vorba de un personaj a cărui apariție este pregătită de un text al său. În acest caz, citatul este "fals", nu aparține, adică, unei scrieri reale. Așa se întâmplă cu scrisoarea lui Cațavencu citită publicului de Trahanache înainte ca onorabilul să apară.

Alteori, însă, citatul este real, chiar dacă autorul său nu mai apare. Astfel este articolul de ziar citat de Leonida despre "revoluția de la Ploiești". Un caz de citat real "falsificat" este, tot la Leonida, textul telegramii lui Garibaldi către națiunea română. Garibaldi este un personaj istoric real. Printr-un fenomen de falsă memorie, Leonida "intoarce" textul cum îi convine. Procedeul este de o mare expresivitate teatrală, caracterizând foarte scurt și eficient personajul Leonida (care atribuie, cum se vede, unui personaj real fandaciile sale) și fiind, în același timp, de un umor irezistibil.

Prin manipularea citatului, Leonida se arată, ca personaj, kitsch, în sensul celor demonstrate despre Caragiale

de Ștefan Cazimir. Leonida îl reduce pe Garibaldi, căruia îi pocește constant numele, la limbajul său, așa cum burghezul reduce Turnul Eiffel la dimensiunea unui breloc sau presse-papier "suvenir". În paranteză fie zis, am văzut și la noi mici "Coloane fără sfârșit" în chip de bibelou.

Efectul pe care-l obține Caragiale prin citare nu e numai textual, ci și scenic: telegrama lui Garibaldi și scrisoarea lui Cațavencu, ca și, mai târziu, scrisoarea pierdută de Zoe pot fi "jucate", iar ultimele două apar efectiv pe scenă ca obiecte de recuzită.

O variantă interesantă, inversă celei de dinainte, este citarea corectă a textului, dar atribuirea lui defectuoasă. Astfel, o maximă a lui Machiavelli este dată "nemuritorului Gambetta", ceea ce, din nou, într-o frază, aduce caracterizarea personajului și totodată produce ilaritate în sală, Gambetta fiind cunoscut, desigur, mai ales pentru tipul de pălărie care i-a preluat numele. Chiar dacă spectatorul nu-l cunoaște pe autorul real al citatului, asocierea lui cu Gambetta și a acestuia cu epitetul "nemuritor" este suficientă pentru a stârni hazul.

Mai trebuie menționată și citarea corectă a unui fragment probabil real - sau, oricum, calchiat după un model real din epocă - și interpretarea lui eronată din motive de neînțelegere a lexicului. Este celebra scenă inițială din *O noapte furtunoasă*, o scenă foarte "tare", pe care orice regizor, cum s-a văzut, se bazează pentru a deschide în forță spectacolul.

Este de menționat aici că scena respectivă a fost realizată printr-un "citat vizual" într-un spectacol de Alexandru Dabija: Jupân Dumitrache pictează în timp ce Ipîngescu îi pozează pentru o scenă de luptă clasică gen "Atacul de la Smârdan". De observat că procedeul apare și într-un episod al cunoscutului serial "M.A.S.H.", tot pentru ridiculizarea personajelor.

Caragiale citează uneori exact sau aproape exact, ca în romanța pe care o cântă Veta și care este bazată pe textul, probabil larg cunoscut în epocă, al poeziei "Portretul" de G. Sion. E o citare tot cu scop de caracterizare și, poate, umoristic. Azi nu ne

dăm prea bine seama cât l-a ironizat Caragiale pe Sion însuși și cât pe Veta. Cert este că, dacă într-o piesă contemporană, un autor ar pune o Vetă să cânte "Fată dragă, nu fi tristă", ar caracteriza-o suficient și ar stârni hazul tot așa cum un Jupân Dumitrache cu "ambiț" ar putea recita din Adrian Păunescu.

În legătură cu romanța Vetei, este de remarcat comentariul lui Florin Manolescu privitor la ultimul vers, modificat puțin prin îngroșare de către Caragiale "pro causa" sau, îndrăznesc să cred, modificat inconștient de Caragiale printr-un fenomen de falsă memorie, ajutat de profilul personajului și de caracterul "romantios" al bucății.

Un critic literar sagace a observat, în *Noaptea furtunoasă*, o altă formă de citat. De o strălucitoare expresivitate scenică, spun eu. Este vorba despre traducerea inexactă a unei formulări literare celebre. Anume, "angel radios" nu este decât traducerea literală ridicolă a apelativului "*bright angel*" cu care Romeo i se adresează Julietei. Este de așteptat ca găunosul Rică să ia preia citatul dintr-o traducere proastă din epocă și să-l coboare astfel la nivelul propriu. Aici e posibil ca ironia complexă a lui Caragiale să se fi extins și asupra traducerilor nereușite, cu toate că e puțin probabil ca spectatorul să priceapă aluzia. E mai sigur că dramaturgul a fost frapat de umorul involuntar al sintagmei într-un text real tradus din Shakespeare. E oricum sigur că, pe scenă, un funcționar cu giuben și monoclu, căzând în genunchi și numind o matroană "angel radios" printr-o confuzie de persoană, creează un moment foarte izbutit într-o comedie.

La Caragiale citatul are atât un rol funcțional, cât și unul de obținere a efectului comic. Într-o altă împrejurare voi avea, poate, prilejul să discut felul în care, la Camil Petrescu, citatul nu creează comedie, ci, dimpotrivă, adâncește partea tragică a pieselor. Revenind la Caragiale, va trebui să ne referim la efectele dramaturgice ale intertextului și în "momentele" și schițele sale, deoarece multe dintre ele sunt efectiv "momente teatrale" și, după cum se știe, au fost puse în scenă ca atare. Tipurile de utilizare a citatelor sunt tot cele enumerate mai

sus. Lache, Mache, Rostogan și ceilalți citează, din gazete, din autorități pe care le încurcă sau, când cunosc textul sau autorul real, denaturează fie conținutul, fie sensul citatului, stabilindu-și astfel tipologia.

În orice caz, rostirea de către un personaj, pe scenă, a unui text compus de către altcineva se poate face - și se face - în două feluri, ambele încărcate de expresivitate. Fie că este vorba de un citat din memorie, și aici falsificarea prin falsă memorie a tex-

tului devine caracterizantă, expresivă, fie că textul este citit de personaj de pe un suport (scrisoare, ziar, carte, listă de alegători), ceea ce lasă regizorului și actorului încă și mai multă libertate în înscenarea momentului. Regizorul este obligat să aducă pe scenă "Vocea patriotului național" care poate fi, în funcție de sensul dorit, o gazetă uriașă sau minusculă, scrisă foarte mărunț sau cu litere de-o șchioapă etc. Și scrisoarea lui Cațavencu, și telegra-

ma care cere alegerea cu orice preț a lui Dandanache pot căpăta pe scenă formele cele mai diverse, după cum modul lor de lectură va da și el contur personajului.

Un caz aparte de intertext este, în O scrisoare pierdută, discursul. Cei doi oratori nu-și rostesc discursul, ei citesc un text scris de ei înșiși. Despre această modalitate și despre altele, cu o ocazie viitoare, dacă va mai fi loc.

Horia Gârbea

Sa scena amatorilor

Tradiția unui festival

Festivalul de satiră și umor "Gura satului", desfășurat la Macea, lângă Arad a ajuns la cea de-a IX-a ediție. Aceasta a căpătat și un caracter oarecum internațional, prin participarea trupei din Uzdin - Iugoslavia, cu un program foarte actual, unde "politichia" a primit titlul **Partidul laburist, partid privat unic**. Săgețile acide, ca și interpretarea plină de vervă, au asigurat un "climat preelectoral" asemănător în multe privințe cu viața politică de

la noi. "Teatrul veșnic tânăr" din Arad a găsit o cheie comică inedită pentru schița lui Caragiale **Un pedagog de școală nouă**, în regia actriței Emilia Dima Jurca: centrul de greutate l-au constituit "școlerii" și mai puțin celebrul Rostogan. Menționăm și umorul sănătos, cu evidente valențe populare, pe care neobositul profesor-regizor Traian Lăpăduș l-a insuflat echipei de teatru a Căminului cultural din Macea, cu spectacolele **Ultimul iepuran și Economia de**

piață la piață. O adaptare intitulată **Chirița la Macea** (autor, Iulian Copacea) a "Școlii Ludice" din Arad a "implementat" ticurile și ifosele cunoscutei eroine în mediul sătesc. S-a bucurat de succes și "Grupul Az/Best" din Gura Humorului, cu interpreți dotați cu simțul parodiei. O atmosferă de sărbătoare și molipsitoare veselie a dominat această ediție.

Eugeniu Kuhartz

Un pol al râsului

Foarte aproape de granița de vest a țării, în deja celebra localitate Macea, s-a constituit de aproximativ douăzeci de ani un fel de centru al comicului popular, congruent cumva cu faimosul Gabrovo, din sudul Dunării. La începutul lui septembrie, s-a desfășurat la Macea a IX-a Bială de umor sătesc, manifestare, după câte știu, unică în România. În sala arhiplină a Casei de cultură, s-a zâmbit, s-a râs în hohote și s-a aplaudat cu însuflețire, în timp ce

pe scenă evoluau interpreți și echipe de neprofesioniști care-și asumau cu aplomb, talent și haz texte de Alecsandri și Caragiale, precum și de autori contemporani puțin consacrați, dar observatori atenți și cu vână satirică ai vieții actuale a satului. În contextul național cenușiu, dacă nu de-a dreptul sumbru, al unei economii și al unei democrații care întârzie să-și arate virtuțile beneficătoare, iată că există pe teritoriul românesc zone privilegiate de optimism și sănătate

spirituală, care, sunt convins, alcătuiesc suportul de încredere și speranță al nației. Mi se pare normal ca toate acestea să-și aibă sălașul la Macea, unde majoritatea oamenilor sunt veseli, pentru că sunt harnici, întreprinzători și înstăriți. Modelul Macea e de urmat și de urmat.

Așadar, să ne mai trăiască și optimismul, că pesimismul ne-a făcut destule zile amare!

Dumitru Solomon